

СТОРІНКА РЕЦЕНЗЕНТА

РЕЦЕНЗІЯ НА КНИГУ:

Левченко В. Олександро-Невська церква Новоросійського університету: історія, персоналії, документи / В.В. Левченко, Г.С. Левченко. – Одеса: ФООП Бондаренко М.О., 2015. – 360 с.

Ігор Лиман

Бердянський державний педагогічний університет
Україна, 71100, Запорізька обл., м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4
e-mail: Lyman@ukr.net

Нещодавно найстарший ВНЗ Південної України, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова відзначив свій 150-річний ювілей. До цієї дати двоє випускників його історичного факультету, Галина та Валерій Левченки, які плідно працюють на ниві вивчення минувшини південноукраїнського регіону, опублікували монографію, присвячену історії Олександро-Невського храму Новоросійського університету.

При тому, публікація історичних досліджень, приурочених до «круглих дат» в історії навчальних закладів, на вітчизняних теренах має вже доволі давню традицію, книга одеських науковців все ж певною мірою випадає із загального контексту таких ювілейних видань: її автори зосереджуються на тому аспекті минувшини університету, в якому тісно поєднуються історія освіти та церковна історія.

Звернення до цього аспекту є надзвичайно важливим вже з огляду на те, що за часів Російської імперії серед сфер взаємодії духовенства з парафіянами особливе місце посідала сфера освітня, що впливало з погляду на релігійне виховання як на одне з найважливіших завдань церкви. Завдань, що ставились як самою церквою, так і світською владою. Освітні установи служили каналом релігійного виховання поряд з храмами та сім'єю. Але, на відміну від храмів, навчальні заклади мали давати більш глибокі знання догматів і таких, що

витікали з них, моральних вимог; з іншого боку, на відміну від сім'ї, освітні установи повинні були надавати можливість отримання більш систематизованого та кваліфікованого виховання. Причому тут йдеться про навчальні заклади різних рівнів. Недивно, що участь духовенства у навчанні та вихованні населення не була обійдена увагою у роботах імперського періоду, присвячених світським освітнім установам південноукраїнського регіону і в цілому його системі освіти. Мова йде, зокрема, про праці Я. Грахова та С. Веребрюсова, І. Міхневича, Г. Донцова, Д. Говорова, І. Чернявського, М. Ленца, Ф. Локтя [1]¹.

Але саме Новоросійський університет посідав у реалізації завдань релігійного виховання особливе місце, адже він тривалий час залишався єдиним вищим навчальним закладом на теренах Південної

¹ Грахов Я., Веребрюсов С. Краткий историко-статистический обзор Екатеринославской гимназии и подчиненных ей учебных заведений. – Одесса: Тип. Францова и Нитче, 1856. – 330 с.; Михневич И. Исторический обзор сорокалетия Ришельевского лицея, с 1817 по 1857 год. – Одесса: Тип. Л. Нитче, 1857. – 200 с.; Донцов Г.В. Историческая записка о Екатеринославской гимназии с 1793-1882 с отчетом за 1881-1882 учебный год. – Екатеринослав: Тип. Я.М. Чаусского, 1882. – 103 с.; Говоров Д. Историческая записка о Керченском Кушниковском девичьем институте с основания его в 1835 до 1885 г. – Керчь, 1886. – 113+40 с.; Чернявский И.М. Материалы по истории народного образования в Екатеринославском наместничестве при Екатерине II и Павле I. 1784 – 1805. — Екатеринослав: Типолит. губ. правл., 1895. – 30 с.; Ленц Н.И. Учебно-воспитательные заведения, из которых образовался Ришельевский лицей. 1804-1817. – Одесса: «Экономическая» тип. и лит., 1903. – VIII+386 с.; Локоть Ф. Столетие Екатеринославской классической гимназии 1805-1905 гг. Краткий исторический очерк. – Екатеринослав: Тип. Губернского земства. 1908. – 386 с.

України. Зовсім не випадково у цьому університеті та його безпосередньому попереднику – Рішельєвському ліцеї працювала ціла низка авторитетних богословів, відомих далеко за межами Одеси.

Цілком логічно, що перший розділ («Олександр-Невська церква Новоросійського університету: історія та доля») монографії Галини та Валерія Левченків розпочинається викладенням саме історії створення та становлення Олександр-Невської церкви за часів Рішельєвського ліцею. Попри назву книги, її автори не обмежилися винятково періодом існування Новоросійського університету: тільки один з трьох підрозділів першого розділу присвячений історії храму безпосереднього часу, коли ВНЗ іменувався Новоросійським. Тож читачі мають можливість дізнатись і про долю храму у постімперський, «богоборчий» період. Тут знайшлося місце для опису як подій 1920-х рр., так і спроби відродження університетської церкви за часів окупації Одеси під час Другої світової війни. Більше того, автори доводять нитку розповіді аж до сучасності, наводячи прецеденти відновлення діяльності храмів при вітчизняних університетах за часів незалежності України та констатуючи, що в Одеському національному університеті Олександр-Невська церква поки ще не відроджена.

Історія храму є нерозривно пов'язаною з долями осіб, які при ньому перебували. Тож саме на них концентрується увага авторів у другому розділі монографії – «Причт університетської Олександр-Невської церкви: біографічні нариси». Для структурування цього розділу автори обрали формальний, але цілком прийнятний критерій – приналежність членів причту до певних щаблів церковної ієрархії. Тож в окремому підрозділі йдеться винятково про настоятелів храму, тоді як в іншому – про його дияконів, старост і регентів. Тут, як і в першому розділі, Галина та Валерій Левченки звертаються не тільки до часів після 1865 р., коли був заснований Новоросійський університет, але і до періоду функціонування Рішельєвського ліцею. Тож читачі можуть ознайомитись, зокрема, з біографіями сімох настоятелів, служба

трьох з яких (архімандрит Феофіл, І.М. Гербановський та архімандрит Порфирій) припала на період діяльності ліцею, а ще трьох (О.М. Кудрявцев, В.М. Войтковський та О.М. Клітін) – винятково на період університету. Персона М.К. Павловського, який служив з 1838 по 1873 рр., «поєднала» ці два періоди.

Напевно, наукові плани авторів у поєднанні зі сприятливими обставинами збереженості у Державному архіві Одеської області метричних книг Олександр-Невської церкви зумовили те, що майже половина обсягу авторської частини монографії зосереджена саме на цьому виді джерел. Тоді як третій розділ («Метричні книги як історичне джерело») є спробою узагальнень щодо місця метричних книг в історіографічному просторі та у системі документально-інформаційної комунікації, а також щодо евристичного потенціалу метричних книг храмів при одеських начальних закладах імперського періоду, четвертий розділ («Метричні книги Олександр-Невської церкви Новоросійського університету» у науковому просторі») вже безпосередньо стосується тематики, заявленої у назві монографії. Тут автори спочатку висвітлюють «джерелознавчий аспект» проблеми, після чого приділяють увагу значенню метричних книг Олександр-Невської церкви для встановлення деталей біографій науковців університету та для дослідження різних аспектів історії Одеси та регіону (щоправда, для вельми лаконічного відповідного підрозділу обрана, як на мене, не дуже вдала назва: «Метричні книги університетської Олександр-Невської церкви у науковому просторі історії України»).

Органічною складовою видання, яка за обсягом перевищує авторську частину, стали вміщені в якості «Додатку» тексти самих метричних книг Олександр-Невського храму за 1875-1919 рр. Тут маємо справу з результатом співпраці авторів з місцевим архівом – зовсім не випадково монографія вийшла як XLIII том «Праць Державного архіву Одеської області».

Звичайно, заявлена у назві книги проблематика аж ніяк не може вважатись вичерпаною, а тема – «закритою». Це чудово

усвідомлюють самі автори, які пишуть, що проведене ними дослідження «має досить попередній характер» і не висвітлює всі аспекти теми. Деякі з цих невисвітлених аспектів Галина та Валерій Левченки самі і

визначили у «Післямові», тим самим начебто намічаючи план подальших студій. Тож варто побажати їм успіхів у реалізації цього плану, ще раз поздоровивши з виходом вельми цікавої монографії.

Надійшла до редакції 14.12.2015 р.